

Rondblik

Pleidooi van dr. Jan Veenhof

A.N. Hendriks

Onlangs verscheen een bundel van verzamelde artikelen van dr. Jan Veenhof, waarmee de samenstellers hun leermeester en vriend niet alleen hebben willen eren, maar ook de gereformeerde theologie willen dienen. Ik vraag nogal breed aandacht voor dit boek, omdat het zeer belangrijk is voor de discussie die vandaag in onze kerken speelt rond wat wij van de Heilige Geest mogen verwachten.

Veenhof is een internationaal erkend deskundige, als het gaat om wat de charismatische beweging voorstaat. Hoezeer ook zijn beschouwingen over bijvoorbeeld de Vrijmaking, de theologie van K. Schilder en de discussie over het zelfonderzoek uit de jaren dertig prikkelen tot een kritische bespreking, ik beperk me tot zijn pleidooi voor een vernieuwing van kerk en theologie vanuit de charismatische beweging, omdat dit pleidooi zo relevant is voor wat onder ons steeds meer aan de orde is.

Jan Veenhof

Zo bekend als zijn vader, C. Veenhof, hoogleraar aan onze Theologische Hogeschool te Kampen, is geweest, zo onbekend is in onze kring dr. Jan Veenhof. Dat komt doordat Jan in de jaren zestig zich onttrok aan de moeiten waarin onze kerken gekomen waren, en zich een benoeming liet welgevallen aan de bijbelschool van Sankt Chrischona te Basel. Wel kreeg in theologenland zijn vuistdikke proefschrift over Bavincks openbaringsleer (1968) aandacht. Maar veel van zijn latere werk als hoogleraar dogmatiek en dogmageschiedenis aan de Vrije Universiteit te Amsterdam (1973-1989) ging langs onze kring heen. De confrontatie met de charismatische beweging die reeds in de jaren zestig speelde in de Rooms-katholieke Kerk en in de grote protestantse kerken in Nederland, komt pas nu in alle hevigheid op onze kerken af.

Het is een verdienste van Jan Veenhof dat hij reeds vroeg zich verdiept heeft in de theologie van de charismatische beweging en de confrontatie ermee is aangegaan. Uiteindelijk resulteert dat in een pleidooi voor de *waarde* van deze beweging als het gaat om een vernieuwing van kerk en theologie, zij het met enige kritische kanttekeningen.

Veenhof kwam in Zwitserland in aanraking met piëtistische stromingen, verkeerde in een netwerk van allerlei groepen en personen die zochten naar charismatische en geestelijke vernieuwing. Dat heeft hem diepgaand beïnvloed. Deze invloed heeft zijn latere werk als hoogleraar sterk getekend. Mee door zijn inspanning is er aan de Vrije Universiteit een bijzondere leerstoel gecreëerd voor de theologie van de charismatische vernieuwing!

In de jaren negentig vinden wij Veenhof weer in Zwitserland, nu als predikant te Thun-Strätlingen, want hij wilde zijn wetenschappelijke bezinning graag toetsen aan de praktijk. Thans is hij emeritus predikant en woont aan het Thunermeer. Mij trof dat Veenhof, terugkijkend, schrijft: 'De arbeid aan de theologische faculteit van de V.U. gaf voldoening, ook vanwege de vriendschappelijke contacten' (p. 248). Geen woord over de principiële neergang van de VU, die professor A.Th. van Deursen in zijn jongste boek zo aangrijpend beschrijft!

Assepoester

De hervormde dogmaticus H. Berkhof klaagde in de vorige eeuw dat de leer van de Heilige Geest lange tijd de assepoester in het huis van de theologie is geweest. Veenhof komt dank toe dat hij zich ingespannen heeft om aan die positie een eind te maken. Het is dan ook terecht dat de samenstellers van de bundel een ruime plaats geven aan het vele dat Veenhof over de Geest en

zijn werk naar voren heeft gebracht. Dat Veenhof zich zo indringend daarmee bezighield, vloeide voort uit zijn overtuiging dat de gereformeerde theologie, en breder het gereformeerde leven zelf, wat hij noemde 'getheologiseerd' waren geraakt. De dienst van God en het kerkelijk leven werden feitelijk gelijkgesteld met de juiste theologie. De omgang met de Here werd versmald tot het goede begrip en de juiste formulering. Dat het tot de Vrijmaking kwam, ziet Veenhof als het bewijs daarvan. Een objectivisme verdrong de aandacht voor de persoonlijke verhouding tot God, het gevoelig beleven, het zelfonderzoek en nog wat meer.

Veenhof vond in Zwitserland juist die aandacht terug. En dat bracht hem tot zijn nadere bezinning op de Geest en zijn werk. Want bij dat werk komt zo duidelijk de *mens* in zicht en de *manier* waarop hij deelt in het heil. Veenhof meende dat de geschiedenis van de Vrijmaking een duidelijk signaal vormde, dat het gereformeerde leven en de gereformeerde theologie andere, nieuwe wegen moesten inslaan. Die andere wegen zag hij geopend in een verwerking van veel wat de charismatische beweging aan de orde stelde. Juist een bevruchting van het gereformeerde door het charismatische gedachtegoed zou kerken en theologie uit het objectivistische vaarwater kunnen redden.

Ik laat Veenhofs taxatie van de jaren veertig nu maar zonder kritiek. Want ik wil alle aandacht richten op zijn pleidooi om de gereformeerde theologie te laten verrijken met wat ons uit de charismatische leer van de Geest en zijn werk wordt aangereikt. Zijn opstellen zijn alleen al daarom zo belangrijk, omdat daaruit blijkt - wat W. van 't Spijker al eens benadrukte - dat wij in de charismatische visie met een *theologie* te doen hebben. Ze zijn verplichte lectuur voor ieder in onze kerken die vaak in een naïeve onwetendheid zo gemakkelijk het pleit voert voor 'meer van de Geest'. Ze kunnen aan onze discussie ook de zo broodnodige diepgang verlenen. Daarom ook ben ik blij dat deze bundel er nu is en ons uitnodigt om werkelijk *diepgaand* over dat 'meer van de Geest' te spreken!

Pluspunten

Wat ziet Veenhof nu als de pluspunten van de charismatische theologie die bevruchtend op het gereformeerde denken kunnen werken? Ik noem de belangrijkste.

1. Het centrale en fundamentele 'credo' van de charismatische beweging is de *presentie* van het heil in het heden van de Geest (p. 253). Dat is in de traditionele gereformeerde vroomheid op de achtergrond geraakt. Die vroomheid is sterk gestempeld door wat er in antwoord 114 van de Heidelbergse staat: ook de allerheiligsten, zo lang zij in dit leven zijn, hebben nog maar een klein begin van de gehoorzaamheid. De charismatische beweging beroept zich op wat Paulus schrijft over het vernieuwd en vervuld worden. Hier horen wij positiever geluiden.

Wat de Catechismus zegt, blijft onder het niveau waarop de apostel de mens - in - Christus plaatst. Er is een rijk en vol presens, want de Geest vernieuwt en vervult! 'Dit centrale credo van de charismatische beweging klinkt door in alles, wat zij zegt en doet' (p. 254). Er is op de signatuur van de gereformeerde vroomheid vanuit het Nieuwe Testament kritiek te oefenen.

2. De charismatische beweging gaat ervan uit dat de Geest God is, *zoals Hij bij en in de mens wil zijn*. Zij neemt afstand van de traditionele Godsleer, die zijn verhevenheid accentueert en vaak verabsoluteert. De Geest is juist de persoonlijk bij ons aanwezige God. Hij brengt het contact tot stand met Christus en door Christus met de Vader. Hij breekt alle barrières af tussen God en ons, want Hij is de grote Bruggenbouwer (*Pontifex maximus*). Hoezeer God in de Geest ons nabij is, laten de charismata of gaven van de Geest zien. Zij zijn het teken van de aanwezigheid van de Geest van Christus.

3. De Geest is de Geest van het Woord, van de openbaring. Maar de Geest heeft niet alleen gesproken, Hij *sprekt nu nog*. In gereformeerde kring leeft de gedachte dat de openbaring beperkt bleef tot de tijd waarin successief de Schrift tot stand kwam. De charismatische beweging

erkent het normatieve karakter van de Schrift, maar verzet zich tegen een eenzijdige oriëntatie op het verleden. Wat in het verleden *afgesloten* is, is niet in dat verleden *opgesloten*! In, met en in samenhang met het gegeven Woord spreekt de Geest ook nu. De Geest blijft *Revelator* (Openbaarder). Er is te spreken van *doorgaande openbaring*. Het charisma van de profetie is een van de middelen waardoor God in Christus door de Geest tot mensen van nu wil spreken.

4. In de gereformeerde theologie is veel aandacht voor de lijn van Christus naar de Geest, maar te weinig voor *de lijn van de Geest naar Christus*. Terwijl het Nieuwe Testament Christus tekent als Degene die met de Geest vervuld is en zijn werk doet uit kracht van de Geest. De charismatische beweging vraagt daar nadrukkelijk aandacht voor en zoekt naar een meer pneumatologisch georiënteerde christologie, zonder de eerste lijn te vergeten.

5. Typerend voor de charismatische beweging is dat ze een derde aspect in het werk van de Geest onderstreept. Er is niet alleen de gave van het geloof en de vernieuwing, maar ook *de vervulling*. Gelovigen die heiliging ontvangen hebben, worden nu ook *toegerust met kracht* om als handlangers van de Geest aan Gods werk in kerk en wereld deel te nemen. Daarbij maken de charismata een wezenlijk deel uit van het instrumentarium. Deze ‘vervulling’ kan door een eenmalige, schokmatige beleving, maar ook door een geleidelijk proces gebeuren. Echte veranderingen blijven niet uit bij wie gelooft. De kerken zijn te vaak een situatie van Geestelijk minimalisme als normaal gaan beschouwen!

6. De charismatische beweging beklemtoont dat de Geest de diepste laag van ons menszijn aanraakt, namelijk die van de *emoties*. Bij vele christenen is het emotionele leven onderontwikkeld, resp. ondervoed. Zij geeft aan de emotionele beleving ruimschoots een plaats in samenkomsten. Je mag je gevoel meenemen naar de kerk! Zo draagt ze bij aan een pastoraat dat op heling uit is. In onze tijd heeft het geloof juist een diepe verworteling nodig: in de emotionele lagen van het menszijn. Wij hebben zeker nu een bevrijding nodig tot een nieuwe dynamische geloofsbeleving. Daarin kan de charismatische beweging ons helpen.

7. De Geest is de Bruggenbouwer. Hij geeft relaties tot God en mensen. De charismatische beweging kent dan ook een centrale plaats toe aan de *gemeenschap*. Het individualisme wordt doorbroken. De charismata stellen ons in staat anderen te dienen en tegelijk wijzen zij ook ieder zijn eigen plaats aan in de gemeenschap.

Kritische waardering

Veenhofs waardering voor wat uit charismatische hoek ons wordt aangereikt, is niet zonder kritische kanttekeningen. Hij pleit niet voor een klakkeloos overnemen van alles wat in haar ons wordt aangeboden. Er is in wat zich als charismatisch aandient, ook ‘wildgroei’. Er is ook het gevaar van het berijden van stokpaarden: het almaar praten over tongetaal en duiveluitbanning. Er is ook de verzoeking van dwingelandij: de eigen beleving is de enig ware, traditionele christenen vormen een mindere soort. Veenhof waarschuwt in dit verband voor een ‘theologie van de glorie’, waarbij het hallelujageroep de noodkreten van mensen smoort. De blijdschap van de Geest verdringt het zuchten niet (vgl. Rom. 8:19-26).

Er mag geen verinnerlijking zijn, die de aandacht voor de wereld vergeet. Het verwijt dat de wereld met haar problemen tekort komt, is niet uit de lucht gegrepen. De charismatische beweging heeft onmiskenbaar behoefte aan een principiële bezinning op de status van de schepping en de natuur. Zij dient er oog voor te krijgen dat de genade niet tegenover de natuur staat.

Deze kritische kanttekeningen verhinderen Veenhof echter niet de waarde van de charismatische beweging voor theologie en vroomheid te bepleiten. Zij brengt zaken naar voren die een heilzame correctie, resp. aanvulling zijn op het gereformeerde denken en leven. Uiteindelijk ziet Veenhof als haar beslissende credo: er is in het heden *ervaarbaar heil* in Christus door de Geest! Met dit

credo in al zijn concretisering en toepassingen stelt het ons voor de vraag: heeft de Heilige Geest meer voor u in petto dan u tot dusver aangenomen hebt? 'Dat zij deze vraag ons op het hart bindt - daarin ligt de betekenis van de charismatische beweging voor kerk en theologie' (p. 289).

Geen naïviteit

Ik heb Veenhof breed weergegeven om duidelijk te maken hoeveel er *theologisch* en *pastoraal* op het tapijt komt, wanneer wij opening geven aan gedachtegoed uit de charismatische hoek. Er is hier meer aan de orde dan de simpele vraag: zijn de gaven van tongentaal, profetie en genezing vandaag nog voor de kerk? Er komen hier diepingrijpende theologische en pastorale zaken mee! Ik noem de kwestie van '*de mens in Christus*'. Spreekt onze confessie (in het voetspoor van de Reformatie) daar te eenzijdig over? Moet er een positiever geluid klinken dan wij horen in de antwoorden 60 en 114 van de Heidelberger? Hebben wij aan het vernieuwende werk van de Geest tekortgedaan?

Ik noem ook de zaak van *het spreken van de Geest*. Veenhof is reëel, wanneer hij durft te spreken van 'doorgaande openbaring'. Onder ons wordt vaak te naïef gepleit voor de *profetie*. Als de Heilige Geest ook nu nog via profetieën spreekt, kom je dan niet - hoe je het wendt of keert - uiteindelijk terecht bij Veenhofs *doorgaande* openbaring? En hoe verdraagt zich dat dan met de belijdenis van artikel 7 NGB? Is de Schrift niet 'volkomen'?

In de derde plaats: in de gereformeerde theologie is de *vervulling* met de Geest niet als een derde werk van de Geest (naast geloof en heiliging) gezien. De hervormde theoloog H. Berkhof is, voor zover ik weet, de eerste geweest die dit in de jaren zestig heeft bepleit (vgl. zijn *De leer van de Heilige Geest*, 1965, p. 92v). Hij nam dit over van de pinksterbeweging. Is dat terecht en moet er inderdaad van een derde zegen van de Geest gesproken worden? En als dit zo is, is het dan een te markeren 'ervaring'?

Als laatste noem ik de *charismata*. Veenhof gaat geheel voorbij aan de exegetische kwesties die hier spelen: hoe lees je wat Handelingen ons vertelt, hoe moeten wij 1 Korintiërs 13:8: 'profetieën, zij zullen afgedaan hebben, tongen, zij zullen verstommen', verstaan? En wat betekent Efeziërs 2:20: 'gebouwd op het fundament van apostelen en profeten' voor de profetie als *openbaringsgave*? Maar het zijn wel vragen waar wij niet aan voorbij kunnen gaan! Ik zwijg dan maar over de kwestie of je de charismata in het veld kunt brengen als bewijs dat Gods Geest ook nu *present is en werkt*. Staan ze in het Nieuwe Testament in die context?

Ik ontken niet dat wij van charismatische christenen kunnen leren. Hun aandacht voor het persoonlijke, het emotionele en de gemeenschapsbeleving is op zich te waarderen. Maar ik hoop dat duidelijk geworden is uit wat Veenhof ons leert over de charismatische beweging, dat wij met pleidooien voor een charismatisch 'meer van de Geest' voor theologisch en pastoraal *ingrijpende* vragen staan, waaraan wij niet lichtvaardig voorbij mogen gaan. Er is hier - zo leert Veenhof ons - meer aan de orde dan misschien velen in een gemakkelijke naïviteit doorhebben!

Daarom ben ik blij dat deze bundel er nu is en ons kan helpen *de grote vragen* onder ogen te zien.

Dit artikel is geschreven n.a.v.: Jan Veenhof, *Vrij gereformeerd. Verzamelde artikelen*, bezorgd door Dirk van Keulen e.a., uitg. Kok, Kampen 2005. ISBN 90 435 1168 4. 367 pag. Prijs €19,50.